

Ívek, pályák, alkotások

A 70-es nemzedék

Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba,
2021. VI. 3. – VIII. 29.

Magam – nem lévén személyes kötődésem Békéscsabahoz és a megyéhez – a város és e tájék történetéről, mindennapjainak sajátosságairól részben az írók, Féja Géza, Szilasi László, Grecsó Krisztián, művészetéről az országos kisugárzású és jelentőségű alkotók, Schéner, Mengyán, Fajó, Lukoviczky, Bohus, Gubis, Baji Miklós Zoltán és a többiek révén lehetnek csak ismereteim. A közösséghez tartozást erősítő érzés, hogy egy város megbecsüli alkotóit, kulturális élete képviselőit és alakítóit. (Vajon van-e magyar város, ahol utca őrzi a település kiváló művész-pedagógusainak nevét, mint Békéscsabán Mazán Lászlóét és Mokus Józsefét?)

Úgy tűnik ráadásul, hogy mindez nem egyszeri fellángolás, hanem egy hosszú folyamat eredménye. A most megjelent füzetekben lapozgatva ugyanis feltűnt, hogy 20 évvel ezelőtt, 2001-ben már született egy ugyancsak *Ívek* címet viselő s ugyancsak Cs. Tóth János gondozásában megjelent kiadvány, mely az itt kiállító, akkor 50 éves művészek pályáját tekintette át. (Sajnos az ott szereplő negyedik alkotó, Slezák Lajos nem érthette meg a mostani évfordulót.) Így most én is e füzetek nyomán haladva szólnék röviden a mostani kiállítás 70 éves résztvevőinek munkásságáról.

Gnandt János, bár Csabától légvonalban alig 60 kilométerre, Aradon született, csak a rendszerváltás után kapcsolódott be a város művészeti életébe. Addigi munkássága nem kis mértékben a kor legprogresszívebb művészeti intézményében, a neoavangárd, konstruktivista Sigma csoport oktatói által fémjelzett temesvári főiskolán folytatott tanulóveinek tapasztalatai nyomán azonban szinte zökkenőmentesen tudott illeszkedni Békéscsaba geometrikus művészeinek körébe. Ugyan van némi paradoxon abban, hogy mire Gnandt János lehorgonyzott Békéscsabán, s a nyugodtan helyi iskolának nevezhető és kiváló művésztanárookra épülő, magyar újkonstruktivizmus művészettörténetileg eddig még feldolgozatlan fejezetének részese lett, a csoport gyakorlatilag transzformálódott, szétszéledt. A művészt mindez nem igazán zavarta, a romantikus-utópikus felhangokkal is jellemezhető felívelés után egy konzekvens, kimértebb és végiggondolt szintézis következhetett, Gnandt mintegy összefoglalta annak eredményeit.

A tiszta színek, a hard edge, a kemény él vonulatából átörökített, telített, festőhengerrel felvitt csíkok, néha fémrudakra emlékeztető idomok, továbbá szigorú fegyelemmel kivitelezett s egyszerre elemi kísérletező kedvről

áruklódó alakzatok születtek képein. A nemcsak a kompozíció, de a méret szempontjából is javarészt következetesen négyzetbe szorított művek ráadásul gyakran a képet szemlélő néző különböző dimenziók között ingázó percepciójára vannak kihegyezve: egyéni döntés kérdése, hogy az adott forma térbeli alakzatként vagy síkidomként, netán egymást váltva, mindkettőként értelmezhető.

Önmagában kompozicionális eszközeiben nincs semmi rendkívüli: szimmetriák, tükrözések, elforgatások, ismétlések, ütköztetések láthatók. Az ebből adódó lehetőségek javát kihasználja, de tisztában van vele, hogy a rendelkezésre álló szótár ábécéje meglehetősen véges. Épp ezért fontos számára a tervezés, a vázlat, a kis méretben felrajzolt s kivitelezésre sem mindig kerülő ötletek sokasága, munkái emiatt is tekinthetők szabad vegyértékű kísérleteknek. Hiszen ha el is fogadjuk Einstein tételét, miszerint Isten nem kockajátékos, ebből nem következik, hogy a

LONOVICS László:
Fény a horizonton II.,
2021, olaj, vászon,
90×90 cm
A művész jóvoltából
↓

↑
GNANDT János: *Élek*,
2019, akril, vászon,
90x90cm
A művész jóvoltából

művész miért ne lehetne az. S Gnandt János éppen ezt teszi, változatos, izgalmas ámde fegyelmezett műveket borít elénk a pohárból.

Mikor Gnandt János kezdte lecsupaszítani művészetét, Lonovics László éppen felhagyott organikus vonalstruktúráinak, szignáljainak emblémává építésével. Talán túlságosan is befejezettek, magányban ázó, elszigetelt jeleknek érezte őket, s valamiféle új entitást, egy kiterjesztett jelentéstartományt akart számukra adni. A megoldás az egyszerre részecske- és hullámtermészetű fénypásmák felhasználása, szétterítése és felragyogtatása lett. Műveinek anyaga szinte megragadhatatlanná vált. A fények általában finom pontfátylak derengő, párhuzamos közegén keresztül sugárkévekbe rendeződve törtek át óhatatlanul transzcendens, titokzatos karaktert kölcsönözve a műveknek.

Mindezt azonban tovább kellett emelnie, el kellett választania a csupán az érzelmekre ható misztikumtól. Lo-

novics erre többféle javaslatot is tett. Az egyik technikai, illetve, ha úgy tetszik, műfajelméleti. A korábban szita-nyomással előállított művek most olaj-vászon változatban vagy számítógépes grafika formájában is elkészülhetnek, szándékosan próbára téve beidegződéseinket az egyéni kézjegy fontosságáról, a mechanikus reprodukciótól való megkülönböztethetőségéről. A művész tudatosan kerüli e kérdésben a határozott választ, ránk bízva a töprengés, a morfondírozás lehetőségét. Amúgy is szívesen tükrözteti szimmetriatengelyek mentén az egyes elemeket, így érve el, hogy a végén irreális, csapdaszerű terek képződjenek, hogy ingázzunk a látomás és a kép realitása között.

De más, kevésbé formális lehetőségek is vannak erre. A dekoratív, ám személytelen sugárnyalábokat Lonovics számunkra valóvá, fontossá tudja tenni. Élővé, lüktetővé, lélegzővé változtatja a háttérrel, hol a természet, hol a történelem, egyszerre az idő rétegeit hántja le a mű felszíné-

ról. Felmart és megsebzett szigetek, zárványok tárulnak fel az addig megnyugtatónak, megbonthatatlanak tűnő képfelszín alatt. Az *Áldozat*-sorozaton vagy a *Vírus*-grafikákon a szférák zenéje helyett a Dies irae hangzik fel, az átvérző keresztmotívum egyszerre idézi meg a megváltás fájdalmát és kegyelmét, s lesz Sinkó István találó szavával „a létezés Úrfelmutatása”.

Műfajának természete és az ennek folytán az alkotóra háruló feladatok, de valószínűleg művészi alkataból is következőleg a három most kiállító közül Széri-Varga Géza alkotásai a legváltozatosabb, legeltérőbb nézőpontokból születtek. A 19–20. század fordulójának neves szobrászati teoretikusai Adolf Hildebrand és Konrad Fiedler, majd nyomukban a plasztika mailloli vonulatának képviselői forognának a sírjukban, hallván Széri-Varga ars poeticáját: „kerülöm az arányos formákat, a zártságot”. Az expresszív, zaklatottabb mintázás, a konvex-konkáv formákkal való térjáték a magyar szobrászatban is csak lassan nyert polgárjogot, elsősorban Bokros-Birman, Kerényi és Széri-Varga egyik mestere, Somogyi József révén.

Az „aránytalanításban” a tőlük tanultakat vitte tovább, kiegészítve a már a fiatalabb kori műveit is jellemző változatos anyaghasználattal, sőt a különböző minőségű anyagok egymáshoz applikálásával. Bronzt illesztett össze fával, rézlemez mészkövel, s ez a fajta összeszerelés végigkíséri egész pályáját, csak épp új anyagok csatlakoztak a többiekhez, így az üveg vagy a különféle eljárásokkal kezelt acéllemezek.

Tud megindító is lenni, mint a nagyszüleire emlékező művén, keményen drámai, mint a katinyi mártírok emlékművének dőlt acél kockaerdejében vagy háborús és a bűnöket előszámoló szobraiban, de kisplasztikái többségének alaphangja mégis a jól célzó, de sosem súlyosan sebző irónia, a fanyar félmosoly.

Tematikailag is tágítani igyekszik a kisplasztikai konvenciókat. A néhány magányos, groteszk figurán túl szívesen szerkeszt (majdnem azt mondom, rajzol fel) furcsa jeleneteket, ahol Giacometti-karikatúrák várják az asztal mellett a zsíroskenyeret, ahol az akvárium törpe tulajdonosa néz szembe a nagyra nőtt sügérrel, ahol egy óriás kutya sétáltatja kicsiny gazdáját. A finom helyzetkomikum és tragikomikum olyan műveiben is megtalálható, melyekben Széri-Varga talán a leginkább antiszobrászati témák egyikét, a mozgás, a haladás illúzióját (vagy hiábavalóságát?) fogalmazza plasztikába. Ekként ballag a semmibe a négyökrös szekér, s lovagol rá Széchenyi az űrbe lógó Lánchídra.

Szenikái szemléletét eredendő narratív hajlamaival ötvözve készíti az általa térreliefeknek hívott, keretezett jeleneteit, groteszk életképeit. Összefoglalóan így jellemezhetnénk: szobrász az örkenyi egypercesek attitűdjével felszerelve.

S most az esemény szervezőjéről is mondjunk néhány szót. Ha nem is hét, mint Homérosz esetében, de négy város bizonyosan verseng Cs. Tóth Jánosért. Balmazújváros, ahol felnőtt, s melynek díszpolgára is egyben, Debrecen, ahol született, s több intézményt vezetett a későbbiekben, Budapest, ahová a Móra Kiadó ügyei mellett a különféle kuratóriumok is visszaszólították s nem utolsósorban Békéscsaba, ahol kiadói, szerkesztői és művelődésszervezői pályája kibontakozott, s melytől máig nem szakadt el.

Nem feladatom most a változatos, sokoldalú életpálya eredményeit előszámlálnom, most csak Cs. Tóth Jánosról, a művészeti íróról ejtenék néhány szót. Tudatosan nem művészetkritikust mondok, hiszen a bírálat, a kioktatás, az odamondogatás igencsak távol áll karakterétől.

Minden esetben az alkotó iránti tisztelettel áthatott kíváncsisággal fordul a mű felé, megérezni, megérteni, majd a néző felé közvetíteni, közelíteni kívánja azt. Éppen ezért közömbös számára az alkotó aktuális helye a hivatalos kánonban, ugyanazzal az érzékenységgel tud írni egy beérkezett művészről, mint a pályakezdőről vagy egy kisebb közösség számára fontos értékeket teremtő rajztanár természetéről. Az talán természetes, hogy szülőföldje, a Délkelet-Alföld alkotóit és művésztelepeit, rendezvényeit ismeri, szereti, istápolja és népszerűsíti legjobban, de felkarol más közösségépítő kezdeményezéseket is a kis borsodi falutól, Fónyótól kezdve Szigetvárig és Dunaszerdahelyig. S ahogy nem válogat a művészek között, ugyanúgy nem tesz különbséget a műfajok, a stílusirányzatok, alkotói programok között sem, legyen szó performanszról, konceptuális művészetről vagy a hagyományosabb megközelítési módokról. A szó igazi értelmében vett közvetítő, mediátor az alkotói szándék, a megvalósult mű s a megértésre vágyó néző között.

A most 70. születésnapjukat ünneplők ugyan számos vonatkozásban eltérnek egymástól, de közösek abban, hogy mindannyian a „soha meg nem elégedés” alapján, a szünni nem akaró kíváncsiságtól, az új és új lehetőségek kipróbálásától ösztökélve alkotnak.

↑
SZÉRI-VARGA Géza:
Generációk, 2015,
márvány, gránit, üveg,
acél, 60×50×50 cm
A művész jóvoltából